

УДК 327(477)(430)

О.ПАНТЬО

ДОСВІД ФРН ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті подано аналіз ролі Німеччини для проведення євроінтеграційної політики України. Розкрито проблемні питання українсько-німецьких відносин в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії нашої держави.

Ключові слова: Україна, Німеччина, євроінтеграція, Євросоюз, зовнішня та внутрішня політика.

Актуальність теми публікації та її зв'язок з іншими науковими та практичними завданнями обумовлена необхідністю детального аналізу ролі Німеччини як каталізатора європейської інтеграції та зміни політичних настроїв в українсько-німецьких відносинах в аспекті євроінтеграційної стратегії нашої держави.

Сьогодні, незважаючи на всі скептичні висловлювання, європейський вибір для України є незворотній. Він закріпився у свідомості українців, у відносинах в ділових колах, у культурних обмінах та прагненнях нашої молоді. Інтеграція України в ЄС як зовнішньополітична мета стратегічного значення останні десятиріччя була важливим чинником внутрішньополітичного життя, що справляв суттєвий вплив на відносини України з Німеччиною - найвпливовішим членом інтеграційного об'єднання. З самого початку поглиблення інтеграції в рамках Європейського Союзу становило головний пріоритет для зовнішньої політики ФРН, яка завжди була

активним прибічником розширення ЄС. Німеччина є першою державою, що високо оцінила значення України для безпеки спільного європейського дому і сприяла активізації політики ЄС щодо нашої держави [24,s.259]. Проте сьогодні ситуація докорінно змінилась, на жаль, не на користь нашої держави. Німеччина тримає курс на консолідацію та поглиблення інтеграції всередині самого ЄС. Тому аналіз факторів, що змушують Німеччину скептично ставитись до України в плані її євроінтеграційних прагнень, становлять глибокий інтерес для наукового дослідження.

Метою дослідження, джерельна база якого формується на працях німецьких та українських політологів, а також аналізі німецької та української преси стосовно досліджуваного питання, є визначення ролі ФРН в євроінтеграційних прагненнях України.

Основним завданням є з'ясувати засади та рівень політичної й економічної підтримки з боку ФРН демократичних перетворень на шляху євроінтеграційних прагнень України. Автором зроблено спробу висвітлити динаміку відносини Німеччини та України починаючи з 2004 р. після найбільшого розширення ЄС, коли Україна постає в ролі безпосереднього сусіда ЄС.

Стан наукової розробки теми представлений значною кількістю джерел для дослідження поставлених завдань. Проте більшість українських науковців аналізують систему сучасного українсько-німецького співробітництва, розглядаючи її переважно як невід'ємну складову європейської політики ФРН. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених окремим аспектам і напрямам зовнішньої та європейської політики ФРН, необхідно зазначити, що актуальні питання співробітництва України та Федеративної Республіки в

євроінтеграційному напрямі стали предметом небагатьох досліджень. Зазначена історіографічна тенденція підтверджується на основі аналізу наукових праць провідного вітчизняного германіста А.І. Кудряченка, який з'ясував пріоритети зовнішньої політики ФРН та НДР у контексті "німецько-німецьких" взаємовідносин та процесу об'єднання Німеччини [7,8].

Важливим для вивчення питання є праця Р.А. Кривоноса, предметом розгляду якої стало переосмислення німецьких національних інтересів у процесі європейської інтеграції [6]. Окремі аспекти двосторонніх українсько-німецьких відносин розглянуто в працях Г.О. Грабарчука, М.Л. Копиленко, присвячених конкретним хронологічним періодам [5,9]. Важливою для дослідження поставлених завдань є робота А.Ю. Мартинова, який розглянув взаємозв'язок внутрішніх реформ в Україні з проблемою її адаптації до імперативів членства в ЄС і переконливо довів, що підтримка Німеччини відіграватиме неабияку роль у реалізації європейського вибору України [10]. Роль Німеччини як потенційного адвоката інтересів України в Європі та аналіз проблем, що перешкоджають Берліну ефективно виконувати цю функцію, висвітлена у монографіях М. Михальченка та Л. Чекаленко [11,22].

Також окремі аспекти досліджуваної проблематики знайшли відображення в працях таких українських дослідників, як: О.Валіон [3], В. Солошенко [16], Г. Старостенко [17], В. Степанова [18], В. Химинець [20].

Щодо німецьких науковців, то вони традиційно досліджують відносини ФРН та України у загальному контексті східноєвропейської політики Німеччини. Широкий спектр поглядів німецьких наукових кіл на проблеми українсько-німецьких відносин представляють роботи А.Пара[13], А.Сама[25], В.Шнайдер-Детерса [22,26], О.Александрової [24] та інших.

Важливими в методологічному плані для розробки досліджуваної теми стали підручники, в яких висвітлені проблемні питання інтеграційних намагань України та загалом відносин на сучасному етапі [1,2].

Виклад основного матеріалу публікації. Успіх європейської інтеграції, що дозволив на основі балансів інтересів закріпити стабільність в Європі, перетворив Європейський Союз в економічну модель, яку наразі потрібно вмістити в стабільні політичні форми та закріпити в глобальному масштабі. Саме з огляду на стабільність питання України як безпосереднього сусіда ЄС становить головний наголос у відносинах її з Німеччиною. Як влучно зазначив у свій час тодішній міністр закордонних справ Франк Вальтер Штайнмаєр: «ЄС життєво зацікавлений у сильних та стабільних партнерах в своєму безпосередньому сусідстві. Якщо ми не будемо закріплювати там безпеку та основи правової держави, то згодом нам доведеться імпортувати нестабільність» [15]. Саме тому, на його думку, ЄС повинен активніше брати участь у процесах, що впливають на сусідні держави. Тривалий процес дії різних факторів впливу ЄС для посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи завершився його подальшим розширенням. Так, в 2004 р. членами ЄС стали Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва, Латвія, а вже 1 січня 2007 р. його лави поповнили Болгарія та Румунія [14]. Після зазначених розширень ЄС об'єднує 27 держав, поєднуючи майже всю Європу – від Атлантики до Співдружності незалежних європейських держав. Саме ця точка відліку становить для України початок нового етапу відносин з ЄС в якості безпосереднього з ним сусідства. У цьому контексті постає чимало питань. Зокрема, які перспекти-

ви членства в ЄС країн, що не входять до групи нових членів і офіційно визнаних кандидатів та протокандидатів? Яка роль у побудові об'єднаної Європи відведена Україні?

Власне процес європейської інтеграції логічно завершиться лише тоді, коли всі європейські держави стануть членами Європейського Союзу. Правову підставу для цього твердження закладено у статті 49 Договору про Європейський Союз, який надає всім європейським державам право подавати заяву про членство. Незаперечним фактом є те, що у своїй «Резолюції про ситуацію в Україні» від 25 лютого 2010 року Європейський парламент підтверджує це право і для України. У пункті «В» сказано: «...оскільки Україна є європейською державою, то, відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз, вона може подати заявку на членство в ЄС, як і будь-яка інша європейська держава, яка проповідує принципи свободи, демократії, поваги до прав людини, до фундаментальних свобод і до верховенства права» [14]. Незважаючи на це, Європейська Комісія, навпаки, відмовляє Україні в «європейській перспективі», тобто в перспективі можливого членства. Що ж постає на шляху України до успішних кроків на шляху до євроінтеграції? Чому саме від Німеччини залежить так багато в питанні подальшої долі нашої країни у відносинах з ЄС?

В офіційній політиці Брюсселя місце України чітко визначається в «сусідстві з Європейським Союзом», тобто за його межами. Навіть після її асоціації Україна залишиться «перед воротами ЄС». Але рішення про те, чи буде будь-якій європейській державі надано перспективу інтеграції, чи ні, ухвалюється не в Брюсселі, а главами держав і урядів країн-членів. Отже, можна стверджувати, що в «європейській перспективі» Україні відмовляє не Брюссель, а серед інших, насамперед, Берлін. Політика

Німеччини стосовно України позначається на офіційній політиці Європейського Союзу загалом. Тому в багатьох випадках замість «Брюсселя» можна мати на увазі «Берлін».

За яких обставин ФРН від активної підтримки України в її євроінтеграційних прагненнях перейшла до міцного супротиву? Можна навести ряд об'єктивних факторів. Недоліки європейської політики України проявились саме в українсько-німецьких відносинах. Причиною того, що ФРН тривалий період (певною мірою і сьогодні також) у загальному плані на всіх рівнях висловлювала підтримку інтеграційним прагненням України, однак ніколи не доходила до вирішення цих питань конкретно, є економічний прагматизм зовнішньої політики України, що полягає у її багатовекторності, що отримало назву «Schaukelpolitik» - «політика маятника» [24, S.259]. Можливо, така стратегія України є відповіддю на невизначеність самої перспективи подальшого розвитку відносин Україна — ЄС. Складається враження, що ЄС точно не знає, як йому бути з Україною, власне як і наша держава, попри визначеність пріоритету євроінтеграційного курсу, часто робить зовсім протилежні зовнішньополітичні кроки [13].

Сьогодні з самих умов глобалізаційних процесів впливає безальтернативність проведення збалансованої зовнішньої політики. Політична багатовекторність, яку проводить Україна, є прийнятною як інструмент співробітництва, але недопустимою на шляху до інтеграції.

Досліджуваний період для зручності аналізу можна розглядати як декілька етапів розвитку українсько-німецьких відносин в аспекті євроінтеграції.

Пожвавлення українсько-німецьких відносин щодо євроінтеграційних питань відбулося після перемоги

В. Ющенко на президентських виборах у грудні 2004 р. Визначною подією стало підписання в Брюсселі у лютому 2005 р. Плану дій Україна–Євросоюз, що є формальним початком етапу реалізації євроінтеграційної стратегії України. Під час візиту до Берліну 9 березня 2005 р. В. Ющенко, виступаючи на спеціальному засіданні німецького парламенту, визнав необхідність поетапного виконання положень Плану дій Україна–Європейський Союз, який замінив Спільну стратегію Євросоюзу щодо України (1999 р.), розрахованого на перспективу подальшого поглиблення економічного і частково соціального вимірів європейської інтеграції України[3]. Зі свого боку, канцлер ФРН Г. Шредер запевнив у подальшому сприянні з боку ФРН інтеграційним прагненням України [23,С.2].

Незважаючи на низку неврегульованих проблем, українсько-німецький політичний діалог успішно розвивався на різних рівнях. Після того, як у листопаді 2005 року в Німеччині було сформовано «велику коаліцію» у складі консерваторів (ХДС/ХСС) та соціал-демократів (СДПН), до коаліційної угоди було внесено окреме положення щодо України: «Нашою метою залишається подальша підтримка процесу демократичних і економічних реформ в Україні. Ми за поглиблення відносин між Україною і ЄС. Виступаємо за те, щоб Україна знайшла своє місце в Європі» [14].

Подальший етап зниження динаміки українсько-німецьких відносин спостерігається за канцлерства А. Меркель. Так, вперше на підтвердження зміни в політичних настроях, у лютому 2006 р. в промові на 42-й Мюнхенській конференції з політики безпеки “Європа та Сполучені Штати: відновлення трансатлантичного партнерства” в рамках розгляду стратегічної концепції

НАТО, А. Меркель, зокрема, приділила увагу Україні та Грузії, зазначивши: “Перспектива членства в НАТО України та Грузії не має бути автоматичною реакцією” [15].

Подібну позицію німецького канцлера спостерігаємо на саміті альянсу в Бухаресті (квітень 2008 р.), на якому А.Меркель унеможливила приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО. При цьому Меркель невтомно повторювала: «Ми залишаємо двері відкритими», але Київ ще «має зробити багато реформ» [15]. У чому причини такої упередженої позиції Берліна щодо України?

По-перше. ФРН побоюється, що внаслідок такої перспективи інтеграції запуститься механізм «автоматичного вступу». І тоді Україна зможе увійти в ЄС повз «німецькі турнікети». Україна, яку у Європі сприймають як креатуру Вашингтону, є небажаним фактором з точки зору Німеччини. Україна може порушити ті баланси і рівноваги в європейській політиці та економіці, які протягом тривалого часу вибудовував Берлін.

По-друге. Німеччина залишається найбільшим «платником нетто» Європейського Союзу, і вона, насамперед через актуальну кризу європейської валюти та можливу другу хвилю світової економічної кризи, не бажає додаткового фінансового тягаря, який ляже на неї внаслідок вступу України.

По-третє. Небажання Берліна псувати свої відносини з Москвою. Останню причину слід розглядати як основну. Російський фактор завжди був присутнім у трикутнику відносин Україна – ФРН – ЄС. І це зрозуміло. Для безпеки Європейського Союзу, а з ним і Німеччини, добрі відносини з Росією є обов’язковими та найбільш важливими.

Дипломатично федеральний канцлер Ангела Меркель це мотивує переконанням, що, завдяки своєму географічному положенню, Україна просто змушена перебувати між ЄС і Росією у всіх сенсах цього формулювання[12]. Свідченням такої позиції канцлера стало те, що головування ФРН, на яке Україна поклала великі сподівання, в ЄС у першій половині 2007 р. не вирішило проблем щодо активної підтримки її євроінтеграційних прагнень. Як зауважив відомий німецький політолог В. Шнайдер-Детерс: “Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини запропонувало лише політику сусідства зі знаком “плюс”, маючи неприкритий намір запобігти виникненню вакууму між ЄС і Росією” [3].

Тому з огляду на величезну з усіх поглядів різницю у величині Росії та України, нерівноправне ставлення Європейського Союзу (розуміємо Німеччини) щодо цих держав можна розглядати як нормальне явище. Не дивно, що в «новій східній політиці» Німеччини, як і в офіційній східній політиці Європейського Союзу, переважає максима *Russia first!*

На жаль, німецькій східній політиці бракує для європейського інтеграційного процесу уявлення про його кінцеву мету. Вона досі наполягає на довгостроковій, що не витримує критики, концепції проміжного становища України, коли наша держава не належить ні до Європейського Союзу, ні до Російської Федерації.

Підкреслимо, що в 2004 р. Європейська комісія підготувала пропозицію специфічного підходу Європейського Союзу до країн, що залишилися поза процесом розширення. Мова йде про Європейську політику сусідства (ЄПС), офіційна мета якої полягає в запобіганні створення нових ліній поділу в Європі, в

покликанні сприяти утворенню своєрідного “кола друзів”, тобто держав, близьких з політичного, економічного, цивілізаційного поглядів Європейському Союзу. Втім, ЄПС не передбачає можливості членства держав, віднесених до категорії сусідів, в тому числі й України [15]. В подальшому українська сторона віддала перевагу новій політиці ЄС, сформульованій 26 травня 2008 р. як “Східноєвропейське партнерство” з шістьма країнами СНД – Україною, Азербайджаном, Грузією, Білорусією, Молдовою та Вірменією. Декларованою кінцевою метою “Східного партнерства” мало бути скасування візового режиму та створення зони вільної торгівлі. Про набуття членства після реалізації проекту в документі не йшлося, а відтак реалізовувати “Східне партнерство” пропонувалося в рамках політики сусідства.

Початком нового етапу українсько-німецьких відносин, що мав би подолати прохолодність у двосторонніх взаєминах та відчутне зниження підтримки України, її євроінтеграційних прагнень з боку ФРН, мав би стати довгоочікуваний перший візит федерального канцлера А. Меркель до Києва 21 липня 2008 р. Однак атмосфера протистояння між владними інститутами в Україні, завищені очікування глави держави та позиція канцлера унеможливили досягнення бажаного психологічного прориву [3].

Канцлер, у відповідь на амбітні заяви В. Ющенко щодо майбутньої угоди і членства в інтеграційному об’єднанні, погодилася з тим, що “майбутню посилену угоду Україна–ЄС можна охарактеризувати як угоду про асоціацію, і це дуже важливий крок. Тільки не слід плутати це з перспективами членства в Євросоюзі”. За її твердженням, “йдеться про інтеграцію, зокрема – економічну, а не про членство” [14].

У цьому зв'язку важливим було б опрацювання можливості якісного оновлення українсько-німецького діалогу та його переведення у площину «європейського партнерства», основна мета якого полягала б у орієнтації усього спектру питань двостороннього співробітництва між Україною та ФРН що впровадження в Україні європейських стандартів та наближення нашої держави до виконання критеріїв, які б дозволяли їй поступово інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури. Проте, як слушно зазначає українська дослідниця В. Солошенко, "... на рівень політичного взаєморозуміння і підтримки європейського курсу з боку офіційних кіл Німеччини мали негативний вплив такзвані кризові явища у відносинах Києва з Москвою щодо оцінок історичного минулого, позиціонування в рамках СНД, а особливо – пов'язаних з транзитом енергоресурсів до ФРН й інших держав Європи. Ці явища не додавали оптимізму щодо виходу на вже втрачений рівень політичної співпраці України з об'єднаною Німеччиною" [16,с.69-73].

Висновки

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити такі висновки з подальшими рекомендаціями.

Останнім реальним шансом України через певний час стати членом Європейського Союзу є укладення Угоди про Асоціацію. У цьому питанні так чи інакше Україна має заручитись підтримкою ФРН[4].

Очевидно, що внаслідок політичної асоціації України Європейський Союз ризикує спровокувати фундаментальний конфлікт з Росією. «Втрата» України на користь Європейського Союзу призведе до найвищої напруги в його відносинах з Росією. Проте Берліну слід

зрозуміти, що для запобігання «холодному миру» між Європейським Союзом і Росією є не тільки один спосіб – унеможливити євроінтеграцію України, а є ще інший. Брюссель може спробувати дійти компенсаційної згоди з Москвою. І саме Німеччина у цьому процесі може взяти на себе, маючи відповідні можливості, провідну роль.

Українська дипломатія повинна використати вісь Берлін-Москва для перетворення її на трикутник «Берлін-Київ-Москва», щоб звести до мінімуму досягнення ряду стратегічних цілей ФРН на пострадянському просторі в обхід Києва. Хоча з огляду на небезпеку нової «газової війни» цей проєкт втілити в реальність надзвичайно важко.

Європейському Союзу в свою чергу потрібно запропонувати Україні більш конкретні перспективи членства. У цьому зв'язку необхідним є опрацювання можливості якісного оновлення українсько-німецького діалогу та його переведення у якісно нову площину «європейського партнерства», основна мета якого полягала б у орієнтації усього спектру питань двостороннього співробітництва між Україною та ФРН на впровадження в Україні європейських стандартів та наближення нашої держави до виконання критеріїв, які б дозволяли їй поступово інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури.

Список використаних джерел

- 1) Артёмов І.В. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції: навч. пос.: у 2-х кн. – Ужгород: Ліра, 2008. – Книга 1. Україна – Європейський Союз – 472 с.
- 2) Артёмов І.В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: навчальний посібник. – Ужгород: Ліра, 2007. – 384 с.
- 3) Валіон О.В. Об'єднана Європа. Теорія, історія та перспективи для України (погляд на сучасний українсько-німецький євроінтеграційний діалог)/ О.Валіон [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal>
- 4) Зарудна Н. Про “стіну”, бар'єри та перспективу / Н. Зарудна // День. – 2009. – 5 листопада.
- 5) Копиленко М.Л. Українсько-німецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 1996. – 38 с.
- 6) Кривонос Р.А. Німеччина в структурі європейського співробітництва. Автореферат дис. канд. політ. наук – К., 2002. – 22 с.
- 7) Кудряченко А.І. Європейська політика ФРН (1970-1991). – К., 1996. – 239 с.
- 8) Кудряченко А. Зовнішньополітичні засади незалежної України // Віче. – 1996. – № 8. – 137 с.
- 9) Кудряченко А.І., Грабарчук Г.О. Україна і Німеччина: двосторонні відносини на початку 90-х років. – К., 1994. – 46 с.
- 10) Мартинов А.Ю. Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті рр. ХХ ст.). – К., 2000. – 86 с.
- 11) Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – К., 2004. – 487 с.
- 12) Меркель А.: Нам необхідно пом'якшувати відносини України та Росії. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.unian.net/rus/news/393319>
- 13) Пар А. Швейцарія Востока. Неприсоединение как стратегия выживания? Украина между Востоком и

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

- Западом / Александер Пар. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.moskau.diplo.de/Vertretung/moskau/ru/04/Internationale_Politik/Internationale_20Politik.html
- 14) Сайт представництва ЄС в Україні//Режим доступу: http://www.eeas.europa.eu/.../ukraine/index_uk.htm -
- 15) Сайт посольства Республіки Німеччина в Україні. // Режим доступу: <http://www.kiew.diplo.de>
- 16) Солошенко В. Україна–Німеччина: становлення і розвиток політичних відносин / В. Солошенко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – 2001. – Вип. 52. – С. 69–73.
- 17) Старостенко Г. Українсько-німецькі відносини: політичний та безпековий виміри співробітництва / Г. Старостенко / Автореф. дис. канд. політ. наук. – К., 2004. – 21 с.
- 18) Степанов В. Українсько-німецькі відносини: політичний та безпековий виміри співробітництва / В.Степанов / Автореф. дис. канд. політ. наук. – К., 2008. – 21 с.
- 19) Химинець В. Українсько-німецькі політичні відносини на початку ХХІ ст. / В. Химинець // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 14: Міжвідомчий збірник наукових праць /Відп. ред. С. В. Віднянський. – К., 2005. – С. 91–100.
- 20) Чекаленко Л. Зовнішня політика України / Л. Чекаленко. – К., 2006. – 712 с.
- 21) Шнайдер – Детерс В. Європейська функція України, або як Україна може стати «загальноєвропейським фактором». [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.zn.ua/articles/80339>
- 22) Шредер Г. Німеччина підтримує Україну на шляху до ЄС / Г. Шредер // Голос України. – 2003. – 5 червня. – 2 с.
- 23) Alexandrova O.Aspekte ukrainischer Aussenpolitik // Die Ukraine und Belarus in der Transformaion: eine Zwischenbilanz/Hrsg.vonReiner Lindner und Borismeisner.- Koln:Verlag Wiss. und Politik,2001.-S.247-264
- 24) Sam A.Integration oder Isolation?Die Ukraine und Belarus im Vorfeld der EU-Oster-Weiterung.//Osteuropa.-2001.- November/Dezember.-S.1391-1404.

- 25) Schneider –Deters W. Ost-Erweiterung der EFTA.Einige Gedanken zur Konkretisierung des Konzeptes eines «Grosseren Europa»././Osteuropa.-2001.-November/Dezember.-S.716-722

В статье сделан анализ роли Германии в реализации евроинтеграционной политики Украины. Раскрыты проблемные вопросы отношений Украины и Германии в условиях евроинтеграционной стратегии нашей страны.

Ключевые слова: Украина, Германия, евроинтеграция, Евросоюз, внешняя и внутренняя политика.

The role of Germany for Ukraine in the context of its European integration ambition is analysed in this article. Problematic questions and prospects of Ukraine and Germany cooperation in complex of European policy of our country are reviewed.

Keywords: Ukraine, Germany, European integration, European Union, domestic policy, foreign policy